

Programmet för odlad mångfald, POM

Verksamhetsberättelse för 2012

GRÖNT KULTURARV

Eva Jansson
SLU

1. Generell genomgång

1.1 Aktörer och aktiviteter

Samordningssekretariatet för det nationella programmet för växtgenetiska resurser, också kallat Programmet för odlad mångfald eller POM, har under året bestått av Eva Jansson och Jens Weibull. Eva Jansson har fungerat som operativ ledare för POM under 2012. Jens Weibull har under året varit anställd på Jordbruksverket. David Ståhlberg har fungerat som Jordbruksverkets kontaktperson med POM.

1.2 Ordinarie ledamöter i programrådet

<u>Namn</u>	<u>Representerande</u>
Torbjörn Ebenhard	Centrum för biologisk mångfald
Mats Havström	De botaniska trädgårdarna
Anna-Gretha Eriksson	Riksantikvarieämbetet
Hilde Nybom	SLU
Maria Nyman Nilsson	Friluftsmuseerna
Annette Olesen	Växtförädlingsföretagen
Helena Persson Hovmalm	Sveriges Pomologiska Sällskap
Maja Pettersson	Gröna näringens riksorganisation (GRO/LRF)
Morten Rasmussen	NordGen
Tobias Olsson	Jordbruksverket, ordförande
David Ståhlberg	Jordbruksverket, sekreterare
Göran Svanfeldt	Fritidsodlingens riksorganisation (FOR)
Jan Svensson	Formas
Mats Åberg	Sida

1.3 Möten och sammankomster

1. Övergripande POM-samordning
  - Möte 16 februari med Jordbruksverket om POM
  - Telefonmöte 27 januari med Landsbyggsdepartementet om POM
  - Telefonmöte 23 februari med Jordbruksverket
  - Möte 1 mars med Jordbruksverket på Alnarp
  - Möte 12 april POM:s strategiarbete, Härkeberga slott
  - Programrådsmöte 24 april hos POM i Alnarp
  - Möte 28 maj med Jordbruksverket och Nordgen
  - Telefonmöte 28 augusti med Jordbruksverket och NordGen
  - Möte 24 september POM:s strategiarbete, Örenäs slott
  - Programrådsmöte 1 oktober Naturvårdsverket i Stockholm
  - Telefonmöte 23 oktober Jordbruksverket om POM
  - Telefonmöte 30 oktober Jordbruksverket om POM:s budget 2013
  - Telefonmöte 13 november med Jordbruksverket och NordGen
  - Möte 30 november med Landsbyggsdepartementet om POM
  - Telefonmöte 4 december med Jordbruksverket om POM:s budget
2. Seminarier och konferenser
  - Seminarium 31 januari på Landsbyggsdepartementet, POM i matlandet

- Seminarium 20 februari Matlandet Sveriges ambassadörmöte i Stockholm
  - Alléseminarium 6 mars på Alnarp
  - Heldagsseminarium 21 mars på NordGen i Alnarp om molekylära markörer.
  - Konferens 3-5 september Kykogårdens gröna kulturarv i Visby
  - Halvdagsseminarium 23 oktober, Led ditt företag in i framtiden Hjärtillskott, Malmö
  - Fröseminarium 21 november på NordGen, Om att göra det gröna kulturarvet tillgängligt för alla.
3. Projektplanering och genomförande
- Projektledarmöte 26 januari
  - Projektledarmöte 20 mars
  - Projektledarmöte 4-5 juni
  - Projektledarmöte 27 september
  - Projektledarmöte 20 november
4. Övriga möten
- Möte 7 mars Styrgruppen för centrala samlingen med fältvandring
  - Möte 26-29 mars mellan de nordiska nationella programmen och Nordgen på Svalbard
5. Möten relaterade till förökning och nyttjande
- Möte 19 januari i POM:s föröknings- och marknadsföringsgrupp
  - Telefonmöte 4 maj FoU-gruppen perenner
  - Telefonmöte 11 maj FoU-gruppen perenner
  - Möte 12 juni i POM:s föröknings- och marknadsföringsgrupp på Fredriksdal
  - Telefonmöte 16 augusti FoU-gruppen perenner
  - Möte 11 september i POM:s föröknings- och marknadsföringsgrupp
  - Telefonmöte 12 september FoU-gruppen perenner
  - Möte 25 oktober i POM:s föröknings- och marknadsföringsgrupp
6. Möten med LTJ-fakulteten på Alnarp
- Möte 20 januari områdeschefsmöte, OC,
  - Möte 1 februari heldag OC, Habo gård
  - Möte 17 februari med dekanus Tiina Sarap
  - Möte 17 februari OC
  - Möte 23 februari OC
  - Möte 2 mars OC
  - Möte 8 mars med dekanus Tiina Sarap angående POM
  - Möte 16 mars OC
  - Möte 22 mars samling Alnarp hos POM
  - Möte 13 april OC
  - Möte 8 maj nyttjare av gamla frukt och- bärfälten på Alnarp
  - Möte 9 maj med dekanus Tiina Sarap angående POM
  - Möte 11 maj OC
  - Möte 25 maj OC
  - Möte 8 juni OC
  - Möte 14 juni omorganisation LTJ hos Tiina Sarap
  - Möte 18 juni dekanus Tiina Sarap angående POM
  - Möte 20 juni dekanus TS angående lokaler

- Möte 16 augusti dekanus TS angående POM
- Möte 17 augusti OC
- Möte 20 augusti den nya Landskapinstitutionen, organisation och ledarskap hos Tiina Sarap
- Möte 31 augusti OC
- Institutionsråd Landskap 17 september
- Möte 28 september OC
- Möte 4 oktober med tf prefekt Caroline Dahl om POM
- Institutionsråd Landskap Open Space 5 oktober
- Institutionsråd Landskap 11 oktober
- Möte 12 oktober OC
- Institutionsråd Landskap 15 oktober
- Institutionsråd Landskap 18 oktober
- Institutionsråd Landskap 25 oktober
- Institutionsråd Landskap 29 oktober
- Institutionsråd Landskap 5 november
- Institutionsråd Landskap 12 november, besök på Inst. för Skog & Landskap Köpenhamns universitet
- Möte 13 november OC
- Möte 23 november OC
- Institutionsråd Landskap 26 november
- Workshop lokaler 5 december
- Institutionsråd Landskap 10 december

1.4 Personal inom POM 2012

Vi som arbetat inom POM:s sekretariat 2012 är:

Eva Jansson, operativ chef

Karin Persson, projektledare Lök-och knöluppropet samt Krukväxtuppropet

Linnea Oskarsson, projektledare Perennuppropet

Inger Hjalmarsson, projektledare Frukt- och bäruppropet, samordnare för de lokala klonarkiven för frukt.

Henrik Morin, Biträdande projektledare Rosuppropet

Lars-Åke Gustavsson, projektledare Rosuppropet

Else-Marie Strese, projektledare Sparrisuppropet

Lena Nygårds, projektledare Fröuppropet

Birgitta Winberg, administratör

Linnéa Hellman, konsult

Agneta Börjesson, konsult

Hanna Eliasson, webbredaktör

1.5 Särskilda kommentarer

POM på LTJ-fakulteten

POM har under 2012 fungerat som en egen enhet som varit organiserad direkt under dekanus Tiina Sarap. Under våren inleddes arbetet med att omorganisera LTJ-fakulteten. Fakulteten som varit indelad i åtta så kallade ”områden” ska istället bli fem nya institutioner från och med den 1 januari

2013.

Processen har pågått under nästa hela 2012. Eva Jansson har varit delaktig i denna process dels som prefekt för POM, men också sedan oktober månad, som medlem i institutionsrådet för den framtida institutionen. Det är tre enheter som ska slås samman till en ny institution som kommer att få namnet institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning. Den nya organisationen träder i kraft den 1 januari 2013. De tre enheterna är område 6. Landskapsutveckling, område 7. Landskapsarkitektur och Programmet för odlad mångfald. Sammanlagt kommer den nya institutionen att få 80-90 medarbetare.

Förberedelser för etablering av nya lokala klonarkiv

Ett tidigare utarbetat förslag på tänkbara klonarkivsvårdar har bearbetats under verksamhetsåret. En avsiktsförklaring eller så kallat "Letter of Intent" skickades ut till 16 tänkbara klonarkiv i slutet december 2012. I dessa klonarkiv planeras lokalt bevarande av vegetativt förökat växtmaterial av företrädesvis perenner, rosor, träd- och buskar, lökar- och knölar, krukväxter samt vegetativt förökade grönsaker.

Invigning av nya lokala klonarkiv

Det första av POM:s nya klonarkiv invigdes (etablerat på eget initiativ) 2011: Lapplands kulturbotaniska trädgård i Lycksele. Klonarkivet i Rosenlunds Rosarium, Jönköping invigdes av Tage Andersen den 2 juli, på Rosens dag (etablerat på eget initiativ). Lars-Åke Gustavsson som är projektledare för Rosuppropet medverkade med en presentation av POM:s rosinventering. Efter invigningen kunde den stora publiken njuta av ett vackert blommande och välkött klonarkiv och mumsa i sig av de 35 jordgubbstårtorna som serverades på kaféet. POM:s förberedelser för klonarkivet i Göteborg avslutades och de första rosorna planterades där under året. Invigningen sker 6 juli 2013. Detta klonarkiv kommer enbart att innehålla rosor.

Varumärket Grönt kulturarv®

Den 22 juli 2011 godkände Patent- och registreringsverket (PRV) SLU:s ansökan om skydd för varumärket *Grönt kulturarv®* samt dess logotyp. Två webbadresser för varumärket registrerades också under året: www.gröntkulturarv.se och www.grontkulturarv.se. Under 2012 har vi lämnat dessa båda webbadresser och man hittar idag information om *Grönt kulturarv®* på POM:s hemsida www.pom.info.

Fyra perenner från Perennuppropet introducerades till plantskolorna på Elmia Gardenmässan i Jönköping den 17-18 oktober 2012. Mer information om detta finns i denna verksamhetsberättelse under rubriken Perennuppropet och på POM:s hemsida.

Sorter av åkerns grödor som odlats i Sverige från 1800-talet till före första världskriget

Agneta Börjesson, Röttle natur och kultur, har på uppdrag av POM utfört en studie av de sorter av lantbruksväxter som odlats i Sverige och som förkommer i litteraturen och priskuranter från 1800-talet fram till första världskrigets utbrott. Arbetet har varit inriktat på spannmål, inkluderande även ärter, bondbönor/åkerbönor, rova, kålrot, potatis och betor. Redovisning av arbetet har skett i form av en kort rapport.

2. Rapporter från POM:s olika upprop

2.1 Uppföljning av Fröuppropet

LBU-projektet "Äldre köksväxter i odling och användning på nytt" samt POM-verksamheter

Uppförökning av material

Arbetet med att uppföröka ärtor, bönor och potatislök som ingår i projektet har fortsatt under året. Monica Rönnkvist har ansvarat för Leksandslöken och fick den bästa skörden av lökar någonsin trots en regning sommar. Nu finns det 4 400 lökar som till kommande odlingssäsong kommer att fördelas på lite större odlare i Dalarna.

En del av lökarna kommer även att användas i samarbetet med restaurangskolan och restaurang Korstäppan i Leksand att ta fram recept.

Odlarna i Solberga räknar med att årets skörd av gråärter gett cirka 500 kg utsäde/matfrö och Nils-Börje Nilsson i Bräkne Hoby har producerat cirka 675 kg av bönan 'Signe'.

Försäljning av fröpåsar och matpåsar

Under våren och sommaren har frö- och matpåsar med böna, ärt och bondböna sålts vid olika platser och tillfällen. På Gunnebo slott, Göteborgs botaniska trädgård, Vallby friluftsmuseum, Jamtli och Bohuslänns museum har sålts framförallt fröpåsar. Från början administrerade Lena Nygårds själv försäljningen, men under sommaren lades ansvaret över på odlarna. I Solberga har man sålt slut på det överskott man hade av gråärterna. Under Älvsjömässan, Alnarpsdagen och lantbruksmässan i Borgeby har frö- och matpåsar sålts/delats ut.

Informationsverksamhet

En ny broschyr för projektet togs fram i samband med trädgårdsmässan i Älvsjö i mars. Broschyren fick samma grafiska form som fröböckerna och blev väl mottagen.

Till mässan köptes matpåsar in och etiketter togs fram med samma grafiska form som tidigare. På mässan hade framförallt fröpåsarna en strykande åtgång, matpåsarna på 300 gram kostade mer och gick också åt.

Agneta Börjeson hade med sig lite egenodlad potatislök av lite olika ursprung och intresset för denna lök var väldigt stort.

Föredrag och möten

Planeringsmöte 12 januari tillsammans med Agneta Börjeson

Seminarium 31 januari Äldre köksväxter i odling och användning. Landsbygdsdepartementet bjöds på POM i Matlandet med föredrag och smakprovning.

Möte 20 februari presentation av POM i allmänhet och projektet i synnerhet för matlandsambassadörerna på Landsbygdsdepartementet

Föredrag 11 mars om projektet för POM:s perenninventerare, Bergianska trädgården

Föredrag 28 mars på Falkenberg museum för Naturskyddsföreningen

Möte 29 mars med gråärtsodlarna i Bohuslän

Möte 30 mars med Göteborg Matlandshuvudstad 2012

Föredrag 12-15 april projektet presenterades på stora scenen på trädgårdsmässan i Älvsjö

Föredrag 4-5 maj Presentation av projektet på POM:s projektledarmöte i Vitemölla
Möte 9 maj med potatislökodlare i Leksand
Fröodlingskurs 12 maj på Kulturbotaniska trädgården i Lycksele
Föredrag 6 juli Berättarfest på Spjutbygds gård i Blekinge Provsbakning, föredrag och egna berättelser
Möte 7 juli med Nils-Börje Nilsson, böndlare i Bräkne-Hoby
Föredrag 25 juli på Fräsgården i Leksand
Föredrag 7 oktober hos INSPIRA Stockholm
Telefonmöte 15 oktober med Lotta Dahl från Gastronomiprogrammet i Kristiansstad som ska skriva C-uppsats kring baljväxter och jag ska handleda
Föredrag 16 oktober "Bottegröt-fest" i Klippan. Gråärter, svagdricka med mjölk och skånsk äppelkaka och berättarkväll tillsammans med 25 deltagare från PRO
Seminarium 17 oktober En dag om framtidens lantbruk, Ultuna. Heldagsseminarium med panel-samtal kring baljväxter i framtiden
Möte 19 november med Ingrid Henell i Helsingborg angående layout av Fröuppropsboken
Möte 20 oktober Projektledarmöte Alnarp
Möte 25 oktober med Matti Leino i Norrköping om Fröuppropsboken
Seminarium 21 november Fröseminarium på NordGen

Studieresa till Lettland

7-11 augusti reste Agneta Börjeson, Lena Nygårds, Jens Weibull, Lars Eliasson, Anna-Karin och Robert Jarl (Eliasson och Jarl, odlare från Solberga) till Lettland för att besöka gråärtsodlare och företag som säljer gråärter samt den lettiska motsvarigheten till NordGen i Sverige. En del av resan finansierades genom medel från Axel Adlers fond.

Fröuppropsboken

En sammanställning av alla de fröer som tillsammans med berättelser kom in till POM:s Fröupprop 2002-2003 har gjorts under sensommaren och hösten. Boken om resultatet av POM:s Fröupprop kommer att publiceras i april 2013. Författare är Lena Nygårds och Matti Leino.

Utmärkelsen Guldärtan

Guldärtan har i år delats ut till Lars Tonnvik i Värnamo. Länsstyrelsen i Jönköpings län delade ut priset på Frukstens Dag på Brunnstorps Gård utanför Huskvarna den 22 september.

2.2 Perennuppropet

Inom Perennuppropet inventeras, dokumenteras och bevaras prydnadsperenner odlade i Sverige sedan före 1940. Inventeringsfasen av uppropet avslutades 2010 och under 2011 gick uppropet in nästa fas där fokus ligger på utvärdering och användande av de inventerade växterna.

Brevtips och inventeringsrapporter

Under året kom enstaka tips om perenner till uppropet. Tipsen kom via e-post eller genom den tipsblanketten som finns på uppropets hemsida. Allt som allt har 724 personer kontaktat uppropet från starten och fram till den sista december 2012. Tillsammans har de tipsat om flera tusen perenner. Även ett fåtal inventeringsrapporter skickades in av uppropets inventerare under året.

Projektledaren har arbetat med att följa upp tipsen genom telefon- eller mejlkontakt och i enstaka fall genom besök i trädgårdarna. Vid årsskiftet återstod ett tjugotal brevskrivare att kontakta.

Provodling och utvärdering av perenner

Vid årsskiftet 2012/2013 stod 1066 kollektorer på perennuppropets provodlingsfält. Kollektorna kommer från sammanlagt 81 släkter. Under året har projektledaren fortsatt arbetet med att dokumentera och beskriva dem. Hon har också fortsatt undersöka hur många dubletter det finns i materialet.

Under sommaren skickade projektledaren ut ett brev till de som donerat delningar under 2011 för att berätta om delningen etablerat sig på provodlingen.

Förutom äldre perenner ingår även perennsorter med svenskt ursprung i inventeringen. Under året har kollektorer från ytterligare fem av Evert Nilssons sorter skänkts till uppropet. Idag står fjorton sorter med svenskt ursprung på provodlingen.

Under hösten fick Göteborgs botaniska trädgård delningar av trettio kollektorer från provodlingen för att kunna plantera och visa upp i sin Landeriträdgård.

Skötseln av växterna på provodlingen gjordes i huvudsak av personalen på Alnarps Trädgårdslaboratorium, men uppbindning, skyltning, gödning av pioner, förnygring av kollektorer och tillbakaskärning av de perenner som spridit sig gjordes av projektledaren. Bortklippning av fröer sköttes av en extraanställd på halvtid under fem månader. Under hösten förnygrade projektledaren, delvis tillsammans med en praktikant, de perennkollektorer som samlats in inom ramen för ett WWF-projekt i början av 1990-talet och som planterats på Trädgårdslaboratoriet.

Lansering av Grönt kulturarv®-perenner

Våren 2013 lanseras de första sorterna från Perennuppropet i handeln. Projektledaren har deltagit i lanseringen bland annat genom att delta på Perennagruppens vårmöte i februari, på möten i POM:s föröknings- och marknadsföringsgrupp samt på möten med den grupp som bildats kring det FoU-projekt som skapats rörande lanseringen och marknadsföringen av Grönt kulturarv®-perenner.

Projektledaren har tillsammans med den hemsidesansvariga utformat Grönt kulturarvs hemsida. Projektledaren har skrivit texter till hemsidan, skrivit pressmeddelandet inför lanseringen samt tagit foton som använts i lanseringen av sorterna. Hon har också deltagit i framtagningen av marknadsföringsmaterialet. I oktober deltog projektledaren på ELMIA-mässan och presenterade Grönt kulturarv®-sorterna i en monter, vid två pressträffar och vid en presentation för mässbesökarna.

Under hösten överlämnade hon delningar till Elitplantstationen av de sorter som ska introduceras våren 2015.

Referensgruppsmöten

Perennuppropets referensgrupp har haft två möten under året. Frågor som diskuterats har bland annat varit hemsidor, central samling och val av kommande Grönt kulturarv®-sorter i handeln.

Perennuppropets inventerare

Under året har projektledaren hållit kontakt med uppropets inventerare genom mejl där hon berättat om vad som hänt inom POM och uppropet. I mars arrangerades en 1-dags återträff för inventerarna,

i samarbete med projektledaren för lök- och knöluppropet.

Inventeringsdatabasen

Alla originalbrev till uppropet har skannats in av en extraanställd för att kunna läggas in i inventeringsdatabasen. Ett tiotal inventeringsrapporter har också skannats in och arbetet fortsätter under 2013. Ett fåtal inventeringsrapporter har matats in i databasen under 2012.

I december deltog projektledaren i NordGens halvdagskurs om den nationella genbankens databas SESTO.

Mässor, artiklar och föredrag

Artiklar om uppropet och Grönt kulturarv®-perennerna förekom i bland annat Dalarnas tidning och Natur och Trädgård. Projektledare skrev två artiklar om uppropet som publicerades i Hemträdgården respektive Trädgård Norr. Hon skrev också korta berättelser om olika insamlade perenner till "veckans växt" på POM: s hemsida.

Uppropet presenterades för allmänheten på mässan Nordiska trädgårdar i Älvsjö i mars. Projektledaren höll ett öppet föredrag samt informerade i montern. Projektledaren deltog även i arrangemangen Malmö Garden Show i juni, Garden Party i Lycksele i augusti och Skördefest på Katrine-
torp i Malmö i september.

Under 2012 höll projektledaren föredrag om perennuppropet på Slöjd och Byggnadsvård Nääs samt för studenterna på SLU:s kurs Bebyggelsens gröna kulturarv. Hon höll också, tillsammans med projektledaren för lök- och knöluppropet, en guidad visning av provodlingen för POM: s programråd i april och för medlemmarna i Svalövs trädgårdsförening i september.

I augusti ordnade Göteborgs botaniska trädgård guidade visningar av de perenner från Perennuppropet som finns i Landeritrdgården. Rundvisningarna gjordes under "Kulturväxternas dag". Perennuppropets inventerare har också hållit föredrag om POM och perennuppropet, bland annat vid träffar för hembygdsföreningar och Sällskapet Trädgårdsamatörerna.

Möten, kurser och konferenser

I mars deltog projektledaren, som en av två svenska representanter, i mötet för NordGens arbetsgrupp för frukt, bär och prydnadsväxter. I oktober deltog projektledaren i Hantverkslaboratoriets konferens "Trädgårdsmästaren som kunskapsbärare" på Gunnebo slott.

DNA-studier

År 2011 erhöll perennuppropet bidrag för försök- och utvecklingsprojekt från Jordbruksverket för att undersöka den genetiska variationen bland de insamlade dagliljorna. Under januari 2012 sammanställdes en redovisning av projektet och redovisningen presenterades också muntligt på en seminariedag om molekylära markörer, anordnad av NordGen och POM. Under våren startade en undersökning av genetisk variation bland herrgårdspioner, insamlade inom ramen för uppropet.

Övrigt

Under våren gjorde projektledaren en sammanställning av hur heltäckande perenninventeringen varit. Sammanställningen var en del av en rapport till programrådet.

I drygt två veckor under hösten gjorde en elev från trädgårdsmästareutbildningen på Skillebyholm i Järna praktik på perennuppropet.

2.3 Träd- och buskuppropet

Under 2012 har arbetet varit inriktat på två huvuduppgifter: Att genomföra insamling och uppförökning av de viktigaste återstående tipsen i uppropet och att förbereda för överföring och plantering av allt material till den Centrala samlingen (CS) på SLU i Alnarp.

Under 2012 har också kontakter tagits för att under 2013 i samarbete med Svenska Kyrkan kunna göra en särskild aktivitet för att samla in det mest intressanta av kyrkogårdarnas gröna kulturarv.

Insamlingar och uppförökningar

Under 2012 har insamlingar kunnat göras av de kvarvarande, mest intressanta äldre tipsen i uppropet. Övervägande delen av materialet är insamlat i södra och mellersta Sverige. I första hand har insamlingar gjorts i äldre offentliga anläggningar såsom stadsparker, kommunala parktytor samt i större privata parker och landsbygdsträdgårdar. Exempel på miljöer av lite mer speciell typ har varit parkerna kring svenska fröförädlingsföretag i Skåne och på äldre regementen som i Kristianstad. I samband med insamlingarna har vi fått värdefulla kontakter med fastighetsägare och förvaltningar. Det finns överlag ett stort intresse för Träd- och buskuppropets arbete. Man är angelägen att få ta del av resultat och kunskap. Det finns också ett intresse att så småningom kunna ta del av växtmaterial för exempelvis användning i historiska miljöer.

Viktiga släkter i insamlingarna har varit *Aesculus*, *Malus*, *Syringa*, *Ulmus* och *Fraxinus*. Flertalet tillhör ”1800-talssortimentet”, det vill säga växtersom är brokbladiga, flikbladiga och på andra sätt avvikande kulturformer – den typ av buskar och prydnadsträd som ofta beställdes till svenska parkanläggningar från tyska planskolor. När det gäller syrener har Träd- och buskuppropets samling kunnat utökas med par värdefulla tillskott. Dels en äkta persisk syren, insamlad vid Bråborg, Östergötland. Det var den i gamla tider mest uppskattade parksyrener, som idag är i princip bortglömd. Vidare har en rotäktad dubbelblommig *Syringa vulgaris*-typ samlats in på Mårbacka, Sunne. Sorten är idag okänd men mycket attraktiv. Den anskaffades i samband med att Mårbacka byggdes om efter att Selma Lagerlöf tilldelats Nobelpriset 1909. Den finns inte kvar på ursprungsplatsen, men några rotskotts hittades nyligen i en mur i närheten i samband med en pågående parkinventering .

Med några få undantag har insamlade växter förökats upp genom ympning på lämpliga grundstammar och därefter containerodlats. Plantorna finns samlade i en tillfällig mellanlagring på Alnarp. Dessa är klara att planteras under våren 2013. Planteringen var planerad att påbörjas under hösten 2012 men fick avbrytas på grund av för mycket regn och stor risk för packningsskador.

Allt äldre material i POM:s stora *Salix*-samling har gått igenom och uppförökats för utplantering i centrala samlingen under 2013. Av vissa mer svårförökade *Salix*-kloner har större frilandsexemplar tagits tillvara och jordslagits för att också kunna föras över till CS. Alla tidigare provtytor med *Salix*-kollektioner kan därmed avvecklas.

Iordningställande av odlingsfältet i centrala samlingen

Träd- och buskfältet i centrala samlingen på Alnarp har jordbearbetats och ogräsbekämpats under säsongen. Fältet är indelat i ett system med 1 m breda bäddar med tre olika radavstånd: 3,5, 7,5 och 15 m. De något upphöjda bäddarna kommer att täckas med markväv för att minimera skötselbehovet. Alla växtslag planteras med 2 exemplar av varje.

Kontakter med branschrepresentanter

Förutom tidigare nämnda kontakter i samband med insamlingar och inför en kommande kyrkogårdsinventering har vi haft flera andra kontakter med yrkesverksamma inom park och trädgård, såsom plantskolister, arborister och verksamma inom kulturmiljövården. Frågor har framför allt rört specifikt växtmaterial och möjligheterna till framtida tillgänglighet och användning. Flera seminarier och workshops under året har varit viktiga informella kontaktytor för Träd- och buskuppets del. Exempelvis seminariet "Trädgårdsmästaren som kunskapsbärare" på Gunnebo slott, "Ancient Trees in Urban Environments" i Stockholm och Sveriges Kyrkogårdschefers kongress i Visby.

2.4 Lök- och knöluppet samt Krukväxtuppöppet

2012 har varit ett händelserikt år för Lök- och knöluppet och Krukväxtuppöppet. Projektledaren har varit på flera stora mässor och föreläst om framförallt Krukväxtuppöppet och pelargoner. Pilotprojekten för pelargoner är i sin slutfas medan för november- och julkaktusar har de påbörjat under året. Kontakter i Holland har knutits när det gäller framförallt tulpaner och dahlior. Där ska vi bland annat få hjälp med sortbestämning.

Även om inventeringen är avslutad kommer det fortfarande in enstaka tips om äldre växter. Vid årets slut hade 630 personer hört av sig till Lök- och knöluppet med 1750 tips. Det flesta tipsen rör narcisser, tulpaner, dahlior och liljor. Sammanlagt kommer tipsen från 24 släkten och 45 arter. Till Krukväxtuppöppet hade det kommit in närmare 640 brev med över 1020 tips om äldre krukväxter. Det har kommit flest tips om olika kaktusar så som bladkaktusar och julkaktusar. En annan stor grupp är amaryllisväxter där äkta makar och krinum utgör en stor del. Många tips har vi även fått om porslinsblommor, hibiskusar, begonior och pelargoner. Här är spridningen mycket stor, vi har fått tips om över 100 arter/grupper.

Seminarier och arbetsmöten

Återträff 11 mars på Bergianska trädgården i Stockholm.

Under våren genomfördes en endagars återträff för våra inventerare på Bergianska trädgården i Stockholm. Detta gjordes tillsammans med Linnea Oskarsson, projektledare för Perennuppöppet och 30 inventerare kom och lyssnade. Under dagen fick inventerarna veta vad som hade hänt inom POM och uppbyggnaden av den Nationella genbanken. Lena Nygårds berättade om Fröuppöppets fortsatta arbete. Som avslutning visade Karin Martinsson på Bergianska trädgården oss runt i växthuset samt hade ett föredrag om "Växtnamn som personnamn och personnamn på växter".

Molekylärdag den 21 mars på Alnarp

Tillsammans med personal från NordGen genomförde projektledaren en molekylärdag. Detta var sjunde gången som vi anordnade en molekylärdag. Under dagen presenterades de projekt som hade fått FoU-pengar från Jordbruksverket under 2011. Vi hade även bjudit in två föreläsare för att vi ska lära oss mer om molekylära markörer, Gunter Backes, KU Life, föreläste om "Molecular markers - which type for which application" och Stine Tuveßon, Lantmännen SW Seed, berättade om "Examples of practical use of molecular markers". Sammanlagt var vi 24 deltagare som var med under dagen.

Samarbete med Holland

25 – 27 april åkte projektledaren och samordnaren Eva Jansson till Holland. Syftet med besöket var att få en större inblick i hur man förökar upp prydnadslökar på ett effektivt sätt, samt hur förädlingen sker idag. Detta gällde framförallt narcisser och tulpaner. Vi fick även se hur man förökar upp

dahlia idag. Det var en mycket givande resa. Under sommaren har 16 kollektioner av POM:s tulpankollektioner skickats till Hortus Bulborum i Holland. POM:s tulpaner ska jämföras med den historiska samlingen av äldre tulpaner som finns där och förhoppningsvis hjälpa oss att hitta ett sortnamn på POM-tulpanerna.

Referensgrupps möte för krukväxtuppropet

Den 4 december träffades referensgruppen för Krukväxtuppropet på Alnarp för en heldagsmöte. Bland annat diskuterades hur vi ska gå vidare med uppropet och eventuella krukväxter som Grönt kulturarvsväxter®. En presentation om hur långt vi har kommit inom POM och Krukväxtuppropet framfördes. Efter lunch gjorde vi en rundvandring på provodlingsfälten och växthusen.

Databasarbete

Narcissdatabas

Projektledaren har fått extra hjälp med att lägga in all data om narcisser som samlats in i Narcissuppropet i narcissdatabasen under året. Under januari 2013 ska uppgifterna kontrolleras och under våren 2013 ska NordGen lägga till de deskriptorer som finns på materialet. Därefter ska databasen vara klar.

Provodlingen

Lök- och knöluuppropet:

På provodlingsfältet på Alnarp fanns det vid årets slut över 780 kollektioner av lökar och knölar. Det är framförallt tulpaner, narcisser, dahlia och olika liljor. Cirka 50 av kollektionerna är referenssorter på tulpaner och narcisser. Samtliga 206 kollektioner av tulpaner togs upp efter blomning på grund av att de hade fått gråmögel. Löken torkades och putsades innan de i september-oktober återigen planterades på provodlingen. Arbetet med att dokumentera och utvärdera materialet på provodlingen har fortgått under åren med hjälp av deskriptorer, fotografering och herbariebelägg.

Krukväxter:

När det gäller Krukväxtuppropet finns det ingen provodling som de övriga uppropen har. Istället genomförs några pilotprojekt för utvalda växtgrupper, se nedan.

Pilotprojekt Pelargoner

Arbetsgruppen har träffats två gånger under året och utvärderat materialet. Detta skedde den 29 maj och 31 augusti. Gruppen består av tre personer från Pelargonsällskapet, en privatperson och projektledaren för uppropet. Sammanlagt har över 70 pelargoner provodlats och utvärderats. Cirka 30 av dessa pelargoner har gruppen inte kunnat sätta namn på. En sista träff är planerad till juni 2013. Då kommer en avslutande utvärdering att göras.

Pilotprojekt November- och julkaktusar

Tipslämnare har kontaktats och ombetts lämna in i sticklingar till uppropet. Av totalt 103 tipslämnare som kontaktades har 85 skickat in sticklingar. Dessa har rotats och planterats om i krukor. Under vintern 2012/13 har 49 av dem blommat. En första utvärdering har gjorts genom att blomorna har fotograferats, mätts och herbariumbelägg tagits. Projektet har även fått pengar från Jordbruksverket 2012 för en DNA-analys på detta material. Analyserna som görs på Nordgen i Alnarp har blivit något försenade och beräknas vara klara i februari 2013. Projektledaren har sökt efter referensmaterial av äldre kända sorter av november- samt julkaktusar. Förfrågningarna har gått både till personer inom och utanför landet. Men det verkar inte finnas något växtmaterial kvar. Detta visar hur unik samlingen som vi samlat in är.

Mässor, konferenser, seminarier, föredrag och utställningar

Mässor:

- 12-15 april - Nordiska trädgårdar på Älvsjö
- 1-3 juni - Malmö Garden Show
- 4 augusti - Trädgårdsdag på Kulturbotan i Lycksele
- 11 augusti - Pelargondagen i Oskarshamn
- 2 september - Skördefest på Katrinetorp utanför Malmö
- 16-17 oktober - Elmiamässan i Jönköping

Föredrag:

- 5 februari - Vinslöv, Pelargonhuset på Flädergården, "Pelargonier och andra krukväxter från mor-morstid"
- 15 mars - Svalöv, Ärtans trädgårdsförening - "Krukväxter från förr"
- 21 mars molekylärdagen - "Genetisk diversitet i tulpaner"
- 13-14 april - Nordiska trädgårdar, Älvsjö "Pelargonen - blomman som går i arv" (2 föredrag)
- 8 maj föredrag om POM för Tring-studenter
- 3 augusti - Umeå, Bygdeå, Thurdinska gården "Pelargonier som går i arv" (2 föredrag)
- 11 augusti - Oskarshamn på Pelargondagen "Pelargonier som går i arv"
- 13 september - seminariet i Uppsala *Kultur- och trädgårdsväxter - under mark, på mark, i herbarier och arkiv*, "DNA och molekylära markörer – vad kan nu levande växter säga om sin historia?"

Konferenser:

- 12-14 september, seminarium i Uppsala, *Kultur- och trädgårdsväxter - under mark, på mark, i herbarier och arkiv - Nordiskt nätverk för Trädgårdens Arkeologi och Arkeobotanik*.
- 22-23 oktober, seminarium på Gunnebo Slott och trädgårdar *Trädgårdsmästarens arbete i historisk miljö*.

Utställningar:

- Lövstabruk i Norduppland hade en utställning om krukväxter i historiska miljöer under sommaren 2012 där Krukväxtuppropet deltog.
- 7-9 september Lunds botaniska trädgård visade upp moderna och äldre dahlior. De äldre dahlorna kom från POM:s provodling. Man hade anordnat en "Dahlia-show" där varje kollekt visades upp i en egen vas och dess historia och ursprung berättades.

2.5 Rosuppropet

Planerings- och projektledarmöten

Flera arbetsmöten har hållits, flertalet gånger på Alnarp men också i Vitemölla, tillsammans med POM:s samordnare och företrädare för övriga POM-projekt. En särskild utbildning om registrering- en av Grönt Kulturarv-växter i SESTO genomfördes på Alnarp. Projektledaren deltog i POM:s årliga molekylärdag på Alnarp.

Referensgruppen

Ett möte har hållits i projektets referensgrupp, i form av ett telefonmöte, den 29 maj. Därutöver har många diskussioner förekommit i för projektet aktuella frågor i andra sammanhang mellan refe-

rensgruppens ledamöter. Aktuella frågor som berörts är utvärderingen av rosorna i provodlingen, DNA-studier, förökning, distribution och marknadsföring av POM:s rosor i provodlingen, Årets POM-ros, klonarkiven, landskapsrosor, Rosens Dag, bokprojektet, databasen för äldre litteraturuppgifter, herbariestudier samt kontakter med inventerarna.

Information, marknadsföring, utbildning och rådgivning

Under året har POM, främst genom projektledaren och biträdande projektledaren men också under medverkan av flertalet rosinventerare, deltagit i en rad publika aktiviteter. POM har med olika aktiviteter medverkat i Nordiska Trädgårdar i Älvsjö i april, Malmö Garden Show i juni och Elmia i oktober. Det har bland annat skett i egna montrar eller i samverkan med andra aktörer, som FOR (Fritidsodlingens Riksorganisation), i gemensamma montrar. Arbetet har innefattat uppgifter som föreläsningar, demonstrationer och rådgivning.

Projektledaren medverkade i ett program i Odlas P1 som helt ägnades åt rosor och rosodling med POM-relaterad information. Han har även hållit kurser riktade till såväl anställda på plantskolor som journalister i samverkan med Movium och Rosens Dag. I dessa fick POM:s arbete och POM-rosor stort utrymme.

Vid en kyrkogårdskongress i Visby föreläste biträdande projektledaren under rubriken

Kyrkogårdens växter - ett kulturarv att bevara eller förnya? I föredraget presenterades bland annat särskilt intressanta POM-växter för användning i äldre kyrkogårdsmiljöer.

Projektledaren, biträdande projektledaren och enskilda inventerare har i olika sammanhang hållit föredrag och på andra sätt medverkat med POM-information, rörande kulturmiljövård, gröna kulturvården, byggnadsvård, parkskötsel mm. Föreläsningar har hållits i Svalöv, Söderköping, Uppsala, Växjö, Linköping, Alnarp, Henån, Stenungsund, Trollhättan, Uddevalla, Umeå och Kalmar.

Projektledaren deltog i den årliga molekyldagen i mars.

Under "Veckans växt" på POM:s hemsida beskrev biträdande projektledaren enskilda rosor som påträffats under inventeringen: Plommonros och plommonros hybrider, "Osbecksdamascenan" och "Aurora".

Under verksamhetsåret har POM:s arbete uppmärksammats väl i Svenska Rosensällskapets medlemstidning Rosenbladet. Flera artiklar om rosinventeringen har publicerats i tidningar och tidskrifter, om än inte i lika stor omfattning som under de aktiva inventeringsåren.

Kunskap i skiftande POM-relaterade frågor har efterfrågats vid ett flertal tillfällen under året. Allmänheten, hembygdsföreningar, museer, länsstyrelser med flera söker kunskap om kulturväxters historia i allmänhet och om det äldre, svenska rossortimentet i synnerhet. Omfattningen av denna rådgivning ökar från år till år.

Provodlingen på Fredriksdal

Med undantag av ett fåtal rosor genomfördes de sista restinsamlingarna av intressanta rosfynd under året. Några få av dessa okulerades under sommaren, vilket innebär att de tillförs provodlingen under hösten 2013. I flertalet inventeringsområden finns rosor som inte hunnit följas upp. De registreras i inventeringsdatabasen. I vad mån de i en framtid kan studeras av lokala inventerare är osäkert.

Under året har inventerarna arbetat med att samla in kompletterande uppgifter kring de mest intressanta rosorna i provodlingen. Det gäller främst historiska data om rosornas odlingshistoria.

Sammantaget har vid årets utgång 1 364 rosor levererats till provodlingen på Fredriksdal. Fyra accessioner rör rosor som hållits inomhus och därför odlas i krukor, medan övriga växer på friland. På det stora hela har enskilda plantor utvecklats mycket bra på provodlingsfältet. Ett fåtal plantor har inte överlevt, men nästan alla utdöda plantor har kunnat ersättas av nyinsamlade plantor. Några tiotal plantor utvecklas inte som förväntat i de odlingsförhållanden provodlingen erbjuder. Det rör framför allt rosor med ett nordligt ursprung och sortgrupper med annars så tåliga sorter som Spinosissima- och Rugosa-Gruppen samt Foetida-Gruppen. På sina ursprungliga växtplatser utvecklas moderplantorna dock mycket väl. Dessa erfarenheter är viktiga att beakta vid placeringen av dessa sorter i den nationella genbanken.

Angreppen av skadesvampar i provodlingen var under året mindre besvärande än förväntat, jämfört med tidigare år.

Utvärdering av rosorna i provodlingen

Projektets systematiska och detaljerade dokumentation av rosorna i provodlingen fortsatte under verksamhetsåret. Fokus riktades primärt mot de 395 insamlade rosor för vilka DNA-profiler föreligger.

Målsättningen med utvärderingen är att definiera och dokumentera alla förekommande kloner. Dessa ska definieras med data från både genetiska och morfologiska studier. Minst en accession av varje identifierad klon ska fotograferas på ett för samtliga kloner enhetligt sätt. Taxonomiskt viktiga karaktärer ska i både översiktbilder och detaljbilder fotograferas mot en grå skiva med ett centimeterstort rutnät. Detta gör det möjligt att jämföra karaktärer med hög exakthet hos samtliga definierade kloner. Där utöver tas växtmaterial för pressning till POM:s herbarium.

Under två dagar, under den tidiga respektive sena rosblomningen, deltog rosprojektets utvärderingsgrupp i arbetet med att identifiera och karaktärisera rosorna i provodlingen. Morfologiska egenskaper vägdes mot resultaten från DNA-studierna i systematiska slutsatser.

Särskilda jämförelser gjordes mellan accessioner inom morfologiskt kritiska grupper och där de hittills uppnådda DNA-resultaten inte klarlagt genetiska skillnader, trots att mycket tyder på att det föreligger skilda sorter. Det gäller sortkomplex som 'Alba Maxima', 'Maiden's Blush', 'Great Western', 'Centifolia Major', 'Petite de Hollande' och några svårtolkade mossrosor. I dessa fall kommer en fördjupad DNA-studie omfattande 10 primerpar bli nödvändig för att klassificeringen ska bli möjlig att säkerställa.

102 skilda kloner har hittills kunnat definieras med både de genetiska och morfologiska kriterierna. På morfologiska grunder finns det goda skäl att anta att provodlingen innehåller 200–225 skilda kloner.

DNA-studier

Under året togs prover på ytterligare 100 rosor för DNA-analyser. De aktuella rosorna valdes under utvärderingsgruppens arbete i provodlingen.

Projektet tvingades under året byta laboratorium för kapillärelektroforesen, från UMAS till Den Kgl Veterinaer- og Landbohøjskole (KVL) i Köpenhamn. I samband med bytet uppstod tekniska problem med kapillärelektroforesen, för storleksbestämningen av de mikrosatellitfragment som tagits fram vid PCR-reaktionen. Dessa problem är nu lösta, men tyvärr försenades arbetet och därmed den slutliga resultatrapporteringen till Jordbruksverket. Dispens för denna har medgivits till 15 februari 2013. Den slutliga vetenskapliga utvärderingen av årets analyserade material dröjer ytterligare

några veckor.

Inventeringsdatabasen

Under året har biträdande projektledaren registrerat ytterligare ca 1000 rosor i POM:s inventeringsdatabas. Dessutom läggs det kontinuerligt in ny information om redan registrerade rosor. Vid årsskiftet fanns därmed uppgifter om 3 169 rosor registrerade i databasen, med varierande data från några få till cirka 70 karaktärer för var och en av rosorna. Vid årets slut återstår hundratals inventeringsblanketter att registrera.

Biträdande projektledaren har dessutom samverkat med NordGen i arbetet med att uppdatera och upparbeta flera funktioner i inventeringsdatabasen. Under verksamhetsåret har funktioner för att skapa utbredningskartor ur databasen testats.

Databasen för rosor i äldre svenska trycksaker

Arbetet med att samla uppgifter om rosor i äldre svenska trycksaker i en databas har fortskridit på ett mycket positivt sätt under året. Datalaggningen utförs ideellt av Irene Nettelbrant, inventerare från Fågelfors. Vid årets slut hade hon registrerat 53 536 poster, hämtade från cirka 350 publikationer. De trycksaker som i första hand är aktuella är äldre svenska plantskolors priskuranter, ros- och trädgårdslitteratur samt andra dokument med växtförteckningar.

Under året arbetade Irene och projektledaren med att föra in referenser i databasen, i första hand SKUD, i andra hand Modern Roses 12 och i tredje hand Jäger. Många rosnamn som var okända för evalueringsgruppens medlemmar har därigenom blivit begripliga. Databasen kommer därmed att bli mycket användbar och värdefull ur många aspekter i samband med utvärderingen av rosorna i POM:s provodling.

Herbariestudier

Inga herbariestudier genomfördes under verksamhetsåret.

Nordiskt och internationellt samarbete

Det nordiska samarbetet har under året inskränkt sig till informella diskussioner under den Nordiska Rosenweekenden på Island i juli. Diskussioner hölls dels mellan projektledaren och företrädare för det norska rosprojektet, dels mellan projektledaren och representanter för alla nordiska länders rosensällskap.

Planer på ömsesidiga besök från 2013 i varandras provodlingar diskuterades i den svensknorska gruppen. Tankar på ett fördjupad nordiskt samarbete mellan alla Nordens länder om nordiska hitte-rosor/fyndrosor diskuterades. I den senare diskussionen uppdrogs åt Vilhjálmur Ludvíksson, ordförande i Nordiska Rosensällskapet, att konkretisera frågeställningarna och möjligheterna.

År 2018 ska World Federation of Rose Societies genomföra en världskongress, vilket sker vart tredje år, i Köpenhamn. Kongressen kommer beröra alla nordiska länder, utöver värdlandet i synnerhet Sverige och troligen i hög grad även Norge. Konferensens hela program diskuterades. Nordiska hitte-rosor kommer uppta en viktig del av konferensen. Bland annat diskuterades möjligheten

att etablera en demonstrationsodling på Fredriksdal bestående av ett representativt rossortiment från Nordens alla länder.

Nationella genbanken – Centrala samlingen och klonarkiv

Inom ramen för diskussionerna om det slutliga bevarandearbetet har diskussioner fortlöpande förts inom projektet och vid projektledarmöten om hur detta arbete på bästa sätt ska genomföras för vårt lands kulturrosor. Under året diskuterades särskilt frågor som rör förberedande markarbeten och odlingstekniker i centrala samlingen. Problemen med rosornas behov av säkra och ekonomiskt rimliga rotspärrar löstes.

Nyttjande

POM har sedan några år etablerat nära kontakter med flera samarbetspartners som är viktiga i arbetet med att förbättra kvaliteten på, sprida korrekt information om och på bästa sätt nyttja befintligt rossortiment i svenska plantskolor. Dessa samarbetspartners är även involverade i arbetet med att föröka, sprida och saluföra POM-rosorna i provodlingen på Fredriksdal. Många av de insamlade rosorna i provodlingen är så intressanta att POM redan nu kunnat fastställa att de kommer att ingå i den nationella genbanken. Ett av slutmålen för POM är att tillhandahålla förökningsmaterial av allt rosomaterial som handeln finner intressant att saluföra. Arbetet förväntas leda till att kvaliteten på det svenska handelssortimentet förbättras, särskilt vad gäller anspråkslösa, långlivade rosor.

FÖRMAKS-gruppen

2010 gjorde representanter från GRO Plantskolor, POM och Elitplantstationen en första gemensam värdering av rosorna i provodlingen på Fredriksdal. Det resulterade i att förökningsmaterial av nio rosor överfördes för testning och förökning till Elitplantstationen på Balsgård. Fyra av dem har idag utgått ur studien. Ytterligare en sort insamlades av Elitplantstationen 2011.

Från 2012 har POM:s rosevärderingsgrupp till fullo engagerat sig i FÖRMAKS-gruppens arbete och elitplantstationens förökning av POM-rosor som ingår i Fredriksdals provodling. Evalueringsgruppen gör urvalen som baseras på grundliga studier enligt POM:s arbetssätt och kriterier. Dessa ska uppfylla kriterierna för varumärket Grönt kulturarv®.

2012 valde evalueringsgruppen fem sorter för förökning och framtida försäljning. Hittills har dessa varit svåra att föröka. Försök med mikroförökning av några sorter i Spinosissima-Gruppen pågår i Danmark. När förökningen av POM-rosorna når en förväntad volym kommer de att saluföras.

Kvalitetslyft för rosor i Sverige

Inom projektet ”Kvalitetslyft för rosor i Sverige” arbetar POM, genom projektledaren, med frågor som syftar till att förbättra kvaliteten med tillhörande information på rossortimentet i svenska plantskolor. Projektet, som finansieras av Stiftelsen Lantbrukets Utveckling - Trädgård, är ett samarbetsprojekt mellan GRO Plantskolor, POM och Svenska Rosensällskapet.

Projektets målsättning är att en större del av de rosor som säljs och används i Sverige efter projektets slut är friskare och bättre anpassade till det svenska klimatet än vad fallet är idag. Informationen om rosor från kommersiella aktörer ska vara korrekt i större utsträckning än vad som i dag är fallet.

Målgrupperna är såväl producenter och försäljare av rosor som yrkesfolk som odlar och använder rosor i offentliga miljöer samt privatpersoner som odlar rosor.

Projektet arbetar både med rosor som redan odlas i svenska trädgårdar och med nyförädlade rosor från europeiska och nordamerikanska förädlare. 3 100 plantor av 131 sorter odlas i 119 trädgårdar över hela Sverige, i både privata och offentliga trädgårdar. Projektet avslutas 2014.

Rosens Dag och Årets Ros

Projektet Rosens Dag är i första hand ett kunskaps- och utbildningsprojekt, som syftar till att bygga upp en marknadsföringsplattform och att öka intresset för och kunskapen om rosor och rosodling hos både allmänheten och personer som arbetar med försäljning av rosor i Sverige. I projektet ingår också att fira rosen extra mycket med en rad aktiviteter den 2:e juli, på Rosens Dag, då Rosa har namnsdag. Sedan 2008 utser projektet Årets Ros i Sverige.

POMs samarbetspartners i projektet är GRO Plantskolor och Svenska Rosensällskapet. Projektet drivs med ekonomiskt stöd från Stiftelsen Lantbrukets Utveckling – Trädgård.

Projektgruppen Rosens Dag utsåg Austinrosen CROWN PRINCESS MARGARETA till Årets Ros 2012.

2.6 Frukt- och bäruppropet

Under verksamhetsåret 2012 arbetade projektledaren för Frukt- och bär heltid vid SLU i Alnarp. Arbetstiden omfattade 100 % för POM. Projektledaren har under en tid haft tjänstledigt för vård av anhörig samt även tagit ut sparad semester. Det tidigare 5%-iga engagemanget i SEEDNets arbetsgrupp för *Fruit and Vitis* har innefattat redaktörskap för SEEDNets Balkan-pomologier, vilka publicerades under 2012.

Europeiskt samarbete

Inom ramen för europeiskt samarbete har projektledaren deltagit i det fjärde mötet för ECP/GRs arbetsgrupp *Malus/Pyrus*, vilket avhölls i Rigi, Schweiz den 5-9 mars 2012. Enligt uppdrag från föregående möte 2006 redovisade projektledaren en exposé över pomologisk litteratur. Vidare lämnades en skriftlig rapport om pågående arbete med *Malus/Pyrus* i Sverige. Det kunde konstateras att vi från svenskt håll gör ett bra grundläggande arbete som ger goda förutsättningar att framöver bli mer aktiva inom ECP/GR. Likaså var det intressant att konstatera att vi inte är ensamma om att satsa på lokalt bevarande. I flera länder anses motsvarigheter till våra lokala klonarkiv numera som betydelsefulla alternativ/”back up” till institutionella genbanker.

Den svenska nationella genbanken för frukt- och bär, klonarkiv och central samling

Projektledarens uppdrag inom POM inkluderar såväl uppbyggnad av den nationella genbanken för frukt och bär som uppföljning av uppropet. Inom ramen för genbanksarbetet upprätthålls kontakter med fjorton lokala klonarkiv, varav tre besökts under året. Utbetalningar av bidragsmedel till klonarkiven har utanordnats via SLU (se separat redovisning till SJV). Projektledaren har också varit arrangör för möte med klonarkivsvårdare. Mötet var förlagt till Gamla Staberg och Falun (se separat redovisning till SJV).

Vidare har projektledaren tagit aktiv del i POMs arbete med etableringen av den centrala samlingen i Alnarp, vilket inneburit fortlöpande kontakter med fältansvariga. Fält H i de tidigare försöksfälten för frukt och bär (undantaget arealen för humlesamlingen) markbehandlades under våren och be-

såddes med gräs under sommaren. De av Alnarps verkstad framtagna odlingsbänkarna för *Fragaria* (jordgubbar, smulgubbar och smultron) placerades ut i fält H under sommaren och i augusti kunde 17 mandatsorter planteras i bänkarna. Plantorna var förökade från kärnplantor med definierad sundhetsstatus bevarade vid Stiftelsen Trädgårdsodlingens Elitplantstation (EPS). Under den fortsatta växtsäsongen skedde kontinuerlig rensning av revor och ogräs.

Planteringen i kvarter H utökades i november med 22 sorter av plommon och körsbär (två träd av vardera sorten). Även i detta fall var förökningen gjord från sunt plantmaterial bevarat vid EPS. De nyplanterade träden försågs omgående med stöd Stolpar och gnagskydd. I planteringsarbetet hade projektledaren hjälp av fältpersonal från SLU, extern firma med jordborr samt pomologiskt intresserad praktikant från Capellagårdens trädgårdsutbildning.

Föreläsningar och information

POM:s arbete med äldre frukt- och bärmaterial har förmedlats på olika sätt till den intresserade allmänheten. Föreläsning och sortbestämning har genomförts i samband med temadag om vårt pomologiska arv arrangerad av Kvarndala kulturhistoriska förening, Malmö. Broschyrer har lämnats till museer, mässor, föreningar och privatpersoner. Vidare har projektledaren medverkat med information och sortbedömning i anslutning till årets krusbärsfestival i Skillinge.

På POMs hemsida har fyra växtporträtt presenterats under ”Veckans växt” och sju dito har förbetrats för publicering under 2013. Vidare har följande fyra frukt- och bäryheter omtalats:

- Äpplemiraklet från Lappland
- Stella, Julia och Landia har återvänt till Alnarp
- Träff för POMs klonarkivsvårdare i Gamla Staberg och Falun den 29-31 oktober 2012
- Snart kan körsbär och plommon studeras i nationella genbanken i Alnarp.

Hemsidans korta presentationer över de fjorton lokala klonarkiven har uppdaterats i nära samarbete med odlingsvärdarna. Publiceringslayout i Episerver diskuteras med POMs informatör Hanna Eliasson.

Studieresor

Under oktober 2012 företog projektledaren en tvådagarsresa till Västergötland med avsikt att lära mer om landskapets äpplesorter och kontrollera sortäktheten hos de förmodade västgötasorterna som växer i POMs provodling. De sorter som studerades närmare var ’Iglabo stött’, ’Vikaryd’, ’Kinnekulle kant’, ’Billingeäpple’ samt en möjlig förekomst av ’Västergötlands kardinal’. Under resans gång samlades även in sticklingar/plantor av krusbär, vinbär och rotäktade plommon.

Virustestning och rensning

Under året har två mandatsorter av hallon varit föremål för virustestning/rensning. Detta har skett i samarbete med virusexpert Gunilla Åhman, ScanBi Diagnostics AB. Beträffande hallon sker även test för allvarliga svampsjukdomar. Färdigtestat och rensat material överförs till Elisabet Nilsson, EPS. Målsättningen med att låta EPS ta hand om materialet är att det ska bevaras med bibehållen sundhet. I december 2012 fanns alltjämt en hallonsort hos ScanBi, samtidigt som EPS bevarade drygt 40 bärsorter, vilka testats/rensats från virus genom POMs försorg.

Provodling och förökning

Status i provodlingen vad gäller insamlat material av bär och rotäktade plommon är i stort sett densamma som rapporterats för 2011. Materialet består sålunda av ett 50-tal krusbärsorter, ett 50-tal

sorter övriga bärslag, ett fåtal sorter vindruva och ett 20-tal sorter rotäkta plommon. Utvärdering av materialet kommer att påbörjas 2013 och avses ske successivt under de nästkommande åren. Provodlingen har även mottagit plantor av POM-sorter vilka måst genomgå mikroförökning i samband med viruselimineringen. Dessa plantor är uppförökade av EPS och avsikten är att sortäktheten ska kontrolleras, s.k. typkontroll. Sålunda kunde sex sorter av vinbär och en sort av krusvinbär typkontrolleras i juli 2012. Alla kontrollerade sorter befanns vara korrekta.

Under vårvintern 2012 insamlades ympris från senkomna äpplefynd från Mälardalen samt ett synnerligen intressant päronfynd från Jönköpings län. Tio inventeringsfynd, vars ympris lämnats till plantskola 2010, planterades ut i provodlingen november 2012. Sålunda finns för närvarande cirka 150 fruktsorter för utvärdering. De äldsta träden är planterade hösten 2008. Målsättningen har varit att varje sort ska finnas representerad med två träd. Merparten av sorterna är inventeringsfynd. Reserverande är ”back-up” accessioner av återfunna och/eller ovanliga mandatsorter, vars bevarande ännu inte säkerställts i klonarkiv.

Förutom äpple omfattar kollektionen dussinet päron, halva dussinet kvitten och ett 20-tal stenfrukt. Träd som burit frukt under 2012 har fotodokumenterats. Fotona ger en indikation om sorterna inträdande bördighet. Vidare har det varit möjligt att kontrollera sortäktheten för namngivna sorter, vilket i sin tur gjort det möjligt att lista träd varifrån ympris kan samlas med tanke på uppförökningen till den centrala samlingen i Alnarp. Vidare har ympris av mandatsorterna vid klonarkivet Ekebyhov lämnats till förökning. De blivande träden förväntas vara klara för utplantering i centrala samlingen 2014.

Redovisning av bevarandeverksamheten vid de lokala fruktträdsklonarkiven 2012

Inom ramen för den nationella genbanken för frukt och bär bevaras svenska mandatsorter av frukt vid 14 lokala klonarkiv från Dalarna i norr till Skåne i söder. Avtal med klonarkiven om ekonomisk ersättning till bevarande av utvalda mandatsorter har funnits sedan 2003. Från och med 2009 har ansvaret för avtalen legat vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Avtalen föreskriver att de lokala odlingsvärdarna ska sköta fruktträdsaccessionerna av de tilldelade mandatsorterna enligt anvisningar från POMs projektledare för frukt och bär samt att samlingarna ska kompletteras enligt överenskomna planer. När de lokala klonarkiven är fullt utbyggda ska varje mandatsort finnas representerad med två fruktträd i det klonarkiv som getts bevarandansvaret för sorten ifråga.

Antalet mandatsorter uppgår till 345, vilket motsvarar 690 träd. Vid utgången av 2012 var antalet träd i klonarkiven 598 (dvs. 598 träd av mandatsorter jämte referensträd). Dessvärre är detta en minskning med sexton träd i jämförelse med föregående år, vilket bl.a. förklaras av de senaste årens stränga vintrar. Ett antal träd – speciellt nyplanterade träd – har gått bort på grund av vinterskador. Under besvärliga klimatförhållanden skadas även äldre träd som odlas på ytor med mindre gynnsamma markförhållanden, något som varit tydligt på Julita där 18 träd gått bort. Berörda sorter måste nu förökas upp på nytt. I något fall kan det bli besvärligt att finna säker ympriskälla, vilket tydliggör vikten av att den centrala samlingen i Alnarp byggs upp och kan fungera som ”back-up”. Samtidigt som mandaträd har förlorats finns exempel på lyckade nyetableringar vid exempelvis Capellagårdens och Fredriksdals klonarkiv. Sammanfattningsvis kan konkluderas att det alltid finns osäkerhetsmoment vid arbete med levande växter, varför säkerhetskopior är A och O i genbanks-sammanhang.

Under året har projektledaren haft kontakt med klonarkivet i Kalmar, som successivt flyttar sina mandatsorter från Skälby kungsgård till den inhägnade, edafiskt bättre och mer centralt belägna Krusenstiernska gården. Just nu förs en dialog om numreringen av träden. Från och med 2013 presenteras Krusenstiernska gården som Kalmars klonarkiv på POMs hemsida.

Gotlands museum är inställt på att flytta de gotländska mandatsorterna från Lövsta till en av de egna muséegårdarna. En sådan flytt skulle, liksom den kalmaritiska flytten, ge fördelar bland annat genom bättre jordmån. Med belägenhet på muséegård torde klonarkivet också komma att bli mer publikt attraktivt.

I samband med träffen för klonarkivsvårdare besökte projektledaren klonarkivet Gamla Staberg, som sköts föredömligt. Härutöver har prioriterats att besöka klonarkiv/kontaktpersoner som ej kunnat delta i årets träff. Sålunda besöktes Munkagårdsgymnasiets klonarkiv i oktober månad, när det fortfarande fanns äpple och päron på träden. Mandatsorterna växer i skolans nya genbanksfält, där planteringen påbörjades 2008. Träden utvecklas bra. Projektledare och odlingsvärd kunde tillsammans gå igenom samtliga sorter. Inga sortproblem uppdagades. Dock saknas ännu ett fåtal svår-funna sorter av plommon/körsbär innan klonarkivet är komplett.

I november månad besöktes Pomerium Vadstenense, som förvaltas av Statens fastighetsverk (SFV). Till skillnad från Munkagårdsgymnasiets nyplanterade genbanksfält exemplifierar Pomeriet ett klonarkiv där mandatsorterna på ett varsamt sätt fogas in i ett historiskt sammanhang. Vissa äldre träd av vanliga sorter, till exempel 'Gravensteiner' och 'Esperens herre', räknas som mandatträd. Samtidigt behövs nyplanteringar av sorter som saknas helt eller endast är representerade med ett träd. Efter dialog med Statens fastighetsverk lät projektledaren sålunda föröka upp ett antal nya träd 2008. Dessa träd levererades 2011 och är sedan dess jordslagna. Under vägs har förts kulturhistoriska diskussioner, vilka nu resulterat i en vårdplan för Pomeriet. Projektledarens möte med SFVs nyligen anställde kulturarvsspecialist Anders Glassel var mycket konstruktivt. En planteringsplan där historiska trädlinjer följs kommer att utarbetas under våren, varefter de jordslagna träden planteras.

Intrycken från besöken i klonarkiven och diskussionerna vid årets klonarkivsträff i Dalarna visar på fortsatt lokalt intresse från odlingsvärdarnas sida vad gäller POMs arbete.

2.7 Sparrisuppropet

Sparrisuppropet har under 2012 påbörjat urvalet och flytten av plantor från provodlingen i Julita till den centrala samlingen i Alnarp. Samtidigt har uppgifter om plantor lagts in i databasen Sesto. Morfologisk bedömningen av växterna i provodlingen har skett. Ytterligare plantor har samlats in från tidigare inkomna tips.

Växter i Sparrisuppropet

Evaluering av växter, gäller inte potatislök och humle, som nu är etablerade i provodlingen på Julita har fortsatt under året. Dessutom har insamlingen av återstående växter fortsatt och är nu avslutad.

Potatislök

Sammanställning av resultat från provodlingen och DNA-analyser har gjorts och ska publiceras under 2013. All potatislök är inlagd i databasen Sesto som "temporary", tills vi har beslutat vilka kloner som ska bevaras. Saknade och "förlorade" lökar har återinsamlats eftersom potatislöken har inventerats två gånger tidigare.

Humle

Urvalet av humlekloner som ska bevaras i den svenska nationella samlingen har gjorts och de är nu förökade och planterade i den centrala samlingen på SLU i Alnarp. Humlen var det första växtslaget som planterades i den centrala samlingen på SLU i Alnarp. Detta skedde den 1:a juni 2012. Information om de sammanlagt cirka sextio humlekloner som finns i den centrala samlingen är införda i databasen Sesto. Fotografier av humlen återstår att föra in. Ett klonarkiv för humle är förberett på Julita. Detta ska rymma 24 kloner.

Projektledaren har ansökt om och erhållit ekonomiska medel till DNA-analys (SNP) av humle för att undersöka lokalvariationen. Analysen inkluderar även könsbestämning. Det svenska humlematerialet kommer att jämföras med äldre lokalsorter från andra delar av Europa. Analyserna har påbörjats och beräknas vara klara i april 2013.

Ansökningar om publiceringsstöd för en humlebok har lämnats in.

Information

Ett stort antal föredrag har hållits landet runt, samt deltagit i trädgårdsmässor i Stockholm och i Malmö.

Publikationer under 2012, författarnamn i fet stil avser POM:s projektledare

Under 2012 tog vi tillsammans fram en ny POM-broschyr.

Fröuppropet

Nygårds, Lena. 2012. Hjälp till att bevara vårt gröna kulturarv. Tidningen **ÅTER** nr 4.

Nygårds, Lena. 2012. Att göra det gröna kulturarvet tillgängligt för alla. **Sesamnytt – vinter.**

Perennuppropet

Bergquist, Lena och Gustavsson, Marita. 2012. Odlas utan kemikalier. *Gröna Draken* nr 2.

Carlsson, Ing-Marie. 2012. Från Trädgårdslyftet till Spira Bergslagen". *Berättelser från Västmanländska trädgårdar. Västmanlands läns museum och Västmanlands Hembygdsförbund*, årsbok 83.

Historiska perenner får nytt liv och spridning! *Bladet, nyhetsbrev från kulturväxtgruppen*, Stockholms läns hembygdsförbund 2012#4.

Historiska perenner sprids. *Upplands Nyheter* 2012-10-26.

Holmqvist, Åke. 2012. Efterlysning! Evert Nilssons perenner. *Trädgårdsamatören* nr 2.

Håkanson, Karin. Våra växter har rötter i historien. *Dalarnas tidning* 2012-07-27.

Hällberg, Annki. Kulturstipendiaten räddar gamla kulturväxter. *Dalarnas tidning* 2012-03-21.

Karlsson, Lena. Äldre perenner kommer snart ut på marknaden. *Lommabladet* 2012-10-31.

Kvist, Maria. Trädgårdssällskapet odlar kulturarv. *Dalarnas tidning* 2012-02-07.

Larsdotter, Annica. 2012. Starta ett blomstrande samarbete. *Hemträdgården* nr 3.

Olsson, Margareta. 2012. Årets sommarresa – en tillbakablick. *Bladlusen, medlemsblad för Trädgårdsföreningen i Jämtland*. Samma artikel har också varit införd i Östersundsposten (datum okänt).

Oskarsson, Linnea. 2012. Provodling och genbank – det fortsatta arbetet inom POM. *Trädgård Norr* nr 5.

Oskarsson, Linnea. 2012. Vad hände med farfars pion? *Hemträdgården* nr 3.

Plantera kulturarv. 2012. *Natur och Trädgård* nr 4.

Sköld, Josefina. 2012. Syrener i ruiner – att bevara det biologiska kulturarvet. *Berättelser från Västmanländska trädgårdar. Västmanlands läns museum och Västmanlands Hembygdsförbund*.

Swälas, Moniqa. Begonior, bär och blomkål – allt fanns att få hos de 35 handelsträdgårdarna. *Gefle Dagblad* 2012-03-25.

Thorburn, Berit. 2012. Morlanda säteri – trädgård med rötterna i 1600-talet. *Hemträdgården* nr 3.

Westerlund, Stella. 2012. Aurikelteater i Närke. *Hemträdgården* nr 2.

Ågren, Annika. 2012. POM vill bevara variationen hos gamla växter. *Skånska Gårdar, medlemsblad* nr 2.

I Göteborgs lokalradio sändes ett inslag 2012-12-19 där Linnea Oskarsson berättar om Grönt kulturarv-perenner.

Grönt kulturarv®-perennerna omnämndes på flera bloggar under hösten, till exempel:

Allers Trädgård, inlägget ”Här var’ e trädgårdsnyheter” 2012-10-19
(<http://allerstradgard.se/artikel/har-vare-tradgardsnyheter/226>)

Hannu På Kinnekulle, inlägget ”Elmia garden” 2012-10-18 (<http://hannu-s.blogspot.se/>)

HD Bostad Trädgårdsbloggen, inlägget ”Växter med historia” 2012-10-24
(<http://hd.se/bostad/tradgardsbloggen/>)

Kolonistan – Gröna fingrar och blått nagellack, inlägget ”Grönt kulturarv efter perennuppropet” 2012-10 17 (<http://kolonistan.wordpress.com/2012/10/17/gront-kulturarv-efter-perennuppropet/>)

Lisas trädgårdsblogg, inlägget ”Elmia Garden”, 2012-10-18
(<http://iloapp.lisastradgard.se/blog/blog?Home&post=461>)

Med fingrarna i (j)orden, inlägget ”Inspiration utifrån”, 2012-10-31
(<http://medfingrarnaijorden.blogspot.se/>)

Mirandas have, inlägget ”Min jätteprästkraige har blivit kändis” 2012-10-19
(<http://mirandashave.blogspot.se/2012/10/min-jatteprastkrage-har-blivit-kandis.html>)

Spirande grönt, inlägget ”Ingeborg från Nybro” 2012-12-05
(<http://spirandegront.blogspot.se/2012/12/ingeborg-fran-nybro.html>)

Sorterna omnämndes också på Slöjd- och Byggnadsvård i Nääs facebook-sida 2012-11-30.

Lök- och knöluuppropet samt Krukväxtuppropet

Eksell, J. m.fl. 2012. Pelargonbullenntinen nr 1 , Krukväxtuppropet ”Fem gamla godingar”.

Eksell, J. m.fl. 2012. Pelargonbullenntinen nr 2, Krukväxtuppropet ”Älskade ’Mårbacka’”.

Eksell, J. m.fl. 2012. Pelargonbullenntinen nr 3, Krukväxtuppropet ”Vita fröjder”.

Ireholm, A. m.fl. 2012. Pelargonbullenntinen nr 4, Krukväxtuppropet ”En bukett med små, små ro-sor”.

Persson, K. och **Oskarsson, L.** 2012. DNA-analyser av äldre kulturväxter; urval av växter till den Nationella genbanken, Slutrapport SJV anslag 25-12761/10.

Skånska Dagbladet 2012-01-15 ”En älskad lök med spännande historia”

Kristianstadbladet 2012-02-06 ”Ovanliga pelargoner är deras passioner”

Skånska Dagbladet 2012-09-08 ”Blomsterfest i Botaniska trädgården”

Frukt- och bäruppropet

Celander, M. 2012. Äpplekunskap på gården. Lokaltidningen.se/Malmö/Limhamn. Onsdagen den 26 september. s. 15.

Hjalmarsson, I. 2012. Update on *Malus/Pyrus* genetic resources in Sweden 2012. Manus som lämnats till ECP/GR *Malus/Pyrus* working group och POMs hemsida. s. 1-2.

Hjalmarsson, I. och L. Tomić (red.) 2012. Balkan pomology, Apples. SEEDNet, Ljubljana. s. 1-226.

Hjalmarsson, I. och L. Tomić (red.) 2012. Balkan pomology, Plums. SEEDNet, Ljubljana. s. 1-167.

Sparrisuppropet

Karlsson Strese, E.-M., Tollin, C. och Hagenblad, J. (2012) Den svenska humlens ursprung i Sverige. Svensk botanisk tidskrift nr 106, häfte 3-4, s. 165 176

Karlsson Strese, E.-M. 2012. Äpplet – historia och som symbol. Ur Sörmländska äpplen. Red. D. Waldetoft. Nordiska museets förlag.

POM:s hemsida, www.pom.info

Från och med maj 2012 har POM succesivt flyttat över sin information från den ursprungliga hemsidan (www.pom.info) till SLU:s nya webbplatsform. Hemsidearbetet har skett på deltid och de etapper som har prioriterats och slutförts är:

- Veckans-växtarkiv: Framtagande av ramar för ett sökbart och lättnavigerat arkiv, en så kallad kunskapsbank, specialanpassad för POM:s behov. POM är först med att testköra funktionen på SLU, i nära samarbete med webbredaktionen.
- Personliga presentationer av medarbetare och forskningsinriktningar.
- Grönt kulturarv® - en avgränsad men omfattande del inom POM:s hemsida. Sidan publicerades i samband med lanseringen av de första perennerna inom projektet. Här finns både detaljerade beskrivningar som nyproducerat nedladdningsbart material.
- Framtagande av de centrala sidorna med information kring klonarkiv och bevarande.

Parallellt med uppbyggandet av den nya hemsidan har underhållsarbete skett på den äldre, som delvis ligger ute skarpt idag: nyheter, kalendarium, veckans växt, uppdateringar inom upproppen etc.

Veckans växt – Växtporträttet

Under 2012 publicerades totalt 18 stycken Veckans växt, med start vecka 25. Från och med 2013 har Veckans växt skiftat namn till Växtporträttet. Detta kommer att uppdateras varannan vecka och finns tillgängligt i Kunskapsbanken på POM:s nya hemsida.